

8. Львівська Наукова Бібліотека ім. В. Стефаника НАН України. Fond Aleksandra Czołowskiego: 2248/III, 2249/III, 2250/III, 2284/III, 2285/III, 2409/II, Fond Ossolińskich: 335/II, 416/II, 708/I, 714/I, 718/I, 1411/II, 2412/II, 3378/II, 3665/III, 3737/II, 4025/III, 4027/I, 4029/III, 4699/III, 4748/I; Fond Jabłonowskich: 70.

9. Національна Бібліотека України імені В. І. Вернадського в Києві. Fond II, nr: 1565, 2048, 20701, 20703, 20716, 21503, 21505, 21513, 21518, 21561, 21586, 21591, 21593, 21598, 21601, 21613, 21617, 21618, 21619, 21621, 21622, 21623, 21626, 21627; Fond 61, nr: 789, 856.

10. Biblioteka im. ks. Czartoryskich w Krakowie. IV196, III 218, III 219, IV 466, IV 468, IV 469, IV 473, IV 526, IV 631, IV 632, IV 640, IV 671, IV 693, IV 694, IV 729, IV 731, IV 922, IV 927, IV 928, IV 932, IV 941, IV 953, IV 954, IV 927, IV 928, IV 932, IV 1178, IV 1389, IV 1668, IV 1676, IV 1687, III 1701, IV 1704, III 1781, III 1790, IV 2210, IV 2563, IV 2654, IV 2739, IV 2740, IV 2748, IV 2766, IV 3279, II 3475, 5760, 5765, 5792, 5816, 5834, 5861, 5865, III 5965.

11. Archiwum Narodowe w Krakowie [ANK]. Archiwum Sanguszków: Rkps 689 IPodhorce: I 2/31, II 2/129, VII 1/3, VII 1/4, VII 1/7, VII 1/10, VII 1/12, VII 1/14, VII 1/20, VII 1/53, VII 1/54, VII 1/56, VII 1/58, VII 1/66, VII 1/81, VII 1/83, VII 1/91, X 2/1, X 2/3, X 2/4, X 2/23, XII 13/1, XII 14/4, XIII 4/8 Podhorce I: nr 93 Podhorce II: nr 362.

12. ANK. Archiwum Młynowskie Chodkiewiczów 1125, 1129, 1130.

13. ANK. Archiwum Dzikowskie Tarnowskich: 381, 383, 384, 385.

14. Archiwum Główne Akt Dawnych [AGAD] Archiwum Skarbu Koronnego: dz. 46, nr 14, dz. 86, nr 106.

15. AGAD. Archiwum Królestwa Polskiego 123, 149.

16. AGAD. Archiwum Ordynacji Roskiej IX/5, XI/7, XXV/24.

17. AGAD. Militaria z Jabłonny 5, 70.

18. AGAD. Zbiór Popielów 81, 133, 214, 363

19. Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w Kórniku. 96, 462, 937, 1003, 1026, 1030, 1144, 1577, 5771, 128398, 221722.

Summary. *The article examines and characterizes the documents and materials discovered by the author on the history of the Kamianets-Podilsky Fortress during the reign of King of the Commonwealth Stanislaw August, which are stored in the Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv and Lviv, in the archives of Warsaw, Krakow and others. state libraries of Ukraine and the Republic of Poland. These sources will help scientists and researchers in further research into the history of the Kamyanets Fortress.*

Key words: *Kamianets-Podilskyi Fortress, sources, documents and materials, funds, archives and libraries of Ukraine and Poland, manuscripts, correspondence, acts.*

УДК 930.253(477.53)

Л. І. Шаповал

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ORCID: 0000-0001-9870-2833

ПРАЦІ ПОЛТАВСЬКОЇ ВЧЕНОЇ АРХІВНОЇ КОМІСІЇ У ФОНДАХ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Анотація. *У статті висвітлюється науковий доробок членів Полтавської Вченої архівної комісії вміщений у 15 випусках «Праць Полтавської Вченої архівної комісії», що знаходяться у фондах Державного архіву Полтавської області (ДАПО). Стверджується, що Полтавська Вчена Архівна Комісія була науковим осередком археографічної, краєзнавчої, пам'ятко-охоронної, просвітницької роботи в Полтавській губернії поряд з науковими товариствами, історичним архівом в Полтаві до 1918-1919 років. Наголошується на вагомому внеску в українську історіографію, Полтавської Вченої Архівної Комісії, яка зберегла для сучасників історичні документи, публікації з історії Лівобережної України, зокрема Полтавщини XVI-XIX століть, оригінали яких загинули в роки Другої світової війни.*

Ключові слова: *архів, архівний фонд, архівна вчена комісія, документ, архівні матеріали, праці Полтавської Вченої Архівної Комісії, архівна установа.*

Сьогодні Державний архів Полтавської області (ДАПО) зі 100-річною історією є структурним підрозділом Полтавської обласної державної адміністрації, що забезпечує реалізацію державної політики у галузі архівної справи й діловодства області, скарбницею документів з історії Полтавського краю. На архівному обліку ДАПО перебуває 6 933 фонди, 1 321368 одиниць зберігання управлінської, науково-технічної документації, документів особового походження, 25 тисяч одиниць обліку документів на носіях: кіно, фото, фоно та відеодокументи з 1692 по 2018 рр. [6, с. 8]. Науково-довідниковий фонд ДАПО містить «Труды Полтавской Ученой Архивной комиссии», які розкривають на прями дослідження історико-культурної спадщини Полтавщини XIX – початку XX ст. краєзнавцями, археологами, архівістами, тому актуальність теми статті є беззаперечною.

Напрями археографічної, культурно-освітньої та видавничої діяльності Полтавської Вченої Архівної Комісії (ПВАК) висвітлюються у публікаціях про краєзнавців, істориків, археологів у регіональних наукових часописах і збірниках конференцій з історичного краєзнавства Полтавщини: «Археологічний літопис Лівобережної України», «Охорона та дослідження пам'яток археології Полтавщини», «Архівні збірники на посвяту 90-річчю, 100-річчю Полтавської Вченої Архівної Комісії» [2; 3]. В середині 1920-х рр. з'явилися перші повідомлення про діяльність Полтавської ВАК В. Щепотьєва «Україна» [13], Х. Герасименка «Історія архівної справи на Полтавщині» [5]. У 1960-х рр. П. Ротач писав про членів Полтавської Вченої Архівної Комісії [2, с. 56-65]. Окремих аспектів діяльності ПВАК торкнулись В. Сарбей [2], М. Аббасов [1], І. Бутич [4], В. Жук [7], Д. Кирилін [2], О. Супруненко [2], О. Семергей [10], І. Симоненко [11], І. Касимова [8], Т. Пустовіт [9].

До обов'язків 40 Губернських Архівних Вчених Комісій Російської імперії, які виникли після урядового закону 1884 р. входило розбирання справ і документів, призначених до знищення в губернських і повітових архівах різних відомств, виділення з них важливих матеріалів, складання описів і покажчиків, передання документів на зберігання до місцевих історичних архівів. Одні з перших Архівних комісій було створено в Україні: Таврійська (1887 р.), Чернігівська (1896 р.), Херсонська (1898 р.), Полтавська, Катеринославська (1903 р.), Київська (1914р.), Харківська (1915 р.) Вчені Архівні Комісії. Періодичні видання архівних комісій: «Летопись» Катеринославської, «Известия» Таврійської губернії, «Труды» Чернігівської, Полтавської губернії висвітлювали питання з історії архівної справи та архівної системи України, публікували документи з історії рідного краю.

Визначальним доробком Полтавської Вченої Архівної Комісії було залучення широкого загалу українських істориків, краєзнавців, архівістів: О. Лазаревського, П. Дорошенка, І. Павловського, Л. Падалки, В. Біднова, Я. Новицького, Д. Яворницького, І. Каманіна, М. Петрова, В. Іконникова до вивчення історичного минулого Полтавського краю. Завдяки співпраці з Полтавською Архівною Комісією вчених Києва, Харкова, Чернігова було надруковано 15 випусків «Трудов Полтавської Вченої Архівної Комісії», кожний з яких включав протоколи, звіти, доповіді, наукові розвідки, публікації. Редагування «Трудов» здійснювали І. Павловський, Л. Падалка, О. Мальцев, В. Пархоменко, В. Василенко. На сьогодні «Праці Полтавської Вченої Архівної Комісії» знаходяться у фондах Державного архіву Полтавської області до яких мала дослідницький інтерес авторка статті.

Полтавська губернська Вчена Архівна Комісія (ПВАК) створена 26 жовтня/08 листопада 1903 р. на підставі «Положення про губернські історичні архіви та вчені архівні комісії 1884 р.» за ініціативою дослідників Полтавщини: І. Павловського, В. Василенка, А. Грановського, Д. Іваненка, О. Мальцева, В. Модзалевського, Ф. Ніколайчика, Л. Падалки, В. Пархоменка, М. Потоцького, Н. Старицької, В. Терлецького, В. Щепотьєва. У завдання Полтавської ВАК входило виявлення, концентрація та впорядкування архівних документів, матеріалів, що становили наукову цінність. У науковому відношенні Комісія підлягала Петербурзькому Археологічному інституту, в адміністративному – полтавському губернатору. Спеціальних асигнувань Полтавська Вчена Архівна Комісія не мала, утримувалася на кошти, що надходили від членських внесків та аматорів українських старожитностей. Серед її членів були: полтавський міський голова В. Трегубов, член губернаторського присутствія М. Биков, службовець Селянського кредитного банку м. Полтави В. Василенко, письменник, етнограф В. Горленко. Дійсними членами Полтавської ВАК були: В. Трипольський, художник-фотограф Й. Хмелевський, архівіст В. Барвінський, археолог, етнограф К. Скаржинська, історик М. Василенко, засновник Миргородського курорту І. Зубковський, викладачі І. Неутрієвський, С. Щербак. Серед почесних членів Комісії були: Д. Багалій, О. Єфименко, В. Іконников, О. Левицький, М. Петров, М. Сумцов, Д. Яворницький [4]. Результати наукових досліджень членів ПВАК друкувалися в «Трудах Полтавской ученой архивной комиссии» та у вигляді окремих 20 видань, серед них: «Актовые книги Полтавского городского уряда XVII в.», «Битва под Полтавой 27 июня 1709 г. и ее памятники» І. Павловського (1908 р.), «Малороссийское козацьке ополчение в Крымскую войну» (1910 р.), «Краткий биографический словарь ученых и писателей Полтавской губернии с половины в XVIII в.» (1912 р.), Л. Падалки «Прошлое Полтавской территории и ее заселение» (1914 р.), покажчик до «Киевской старины». Члени Полтавської ВАК взяли активну участь у створенні архіву при Музеї Полтавської губернської земської управи [2]. На засіданнях ПВАК поряд з організаційними питаннями обговорювались наукові реферати, повідомлення, доповіді з археології та історії, етнографії, фольклору. Члени Архівної Комісії брали участь в Археологічних з'їздах: у Харкові (1902 р, XII), Катеринославі (1905 р., XIII), Чернігові (1908 р., XIV), Новгороді (1911 р., XV). Пам'яткоохоронні, реставраційні заходи Полтавської Вченої Архівної Комісії допомогли збереженню місцевих пам'яток. Через брак власного приміщення і створення Історичного архіву в Полтаві для концентрації документів, архівознавча діяльність Полтавської ВАК обмежувалася переглядом описів, що надходили від Казенних палат і Губернських правлінь Полтавської, Харківської губернії. Наукову цінність має видане Полтавською Вченою архівною комісією у 1915 р. «Описание архивов Полтавской губернии» І. Павловського.

Знайомство з доробком Полтавської Вченої Архівної Комісії переконує, що плану роботи в Комісії не було, кожен її член розробляв ті питання, які його цікавили. Єдиною умовою, щоб до друку

готувалися нові документи, писалися розвідки, насамперед з історії Полтавщини на підставі нових, не введених у науковий обіг матеріалів: документами і витягами з них, зокрема: «Труды Полтавской Ученой Архивной Комиссии. Вып. 2», де висвітлюється давній народний побут, одяг, житло, поселення, звичаї, мову, пісні полтавців; «Труды... Вып. 3» про діяльність Полтавської гімназії у 1808-1831 роках [12]. У випусках 5, 6, 7, 9 «Трудов Полтавской Ученой Архивной Комиссии» опубліковані матеріали по археології Полтавської губернії [12]. Важливим був виклад інформації про знайдений скарб у с. Перещепино Полтавської губернії, вип. 9 [12].

Публікації у вигляді окремих видань, добірки документів вмішувались у 15 випусках «Трудов Полтавской Архивной Комиссии», наприклад публікація: «Актовые книги Полтавского городского уряда XVII века» за редакцією В. Модзалевського, яка є значною за обсягом і науковим рівнем підготовки [2, с. 15-28]. Полтавські акти писані народною мовою, охоплювали період гетьманування І. Брюховецького, Д. Многогрішного, розкривали події, що відбувались в м. Полтаві, навколишніх селах у 1664-1680 рр. Акти друкувались у послідовності, в якій вони занесені до Актових книг, без пропусків із збереженням орфографії оригіналу, слова під титлами не розшифровані. Для зручності читання й наочності текст поділений на абзаци, яких в оригіналі немає, розставлені розділові знаки; власні імена надруковані з великої літери, додано покажчики власних імен і географічних назв та коротка археографічна передмова. В 1893 р. Полтавський статистичний комітет видав підготовлене істориком права М. Василенко «Генеральне слідство Гадяцького полку 1729-30 рр.». На час діяльності ПВАК воно було не видрукованим [2, с. 15]. Кращі з публікацій у «Трудах Полтавской Ученой Архивной Комиссии» належать викладачеві Полтавської гімназії М. Астрябу, де збережено місцеві мовні особливості. Вони присвячені соціально-економічним питанням Гетьманщини у XVII – XVIII століть: «Населення Малоросії за ревізіями 1729 і 1764 років», Вип. 9; «Військова ігородова старшина в Малоросійських полках у 1725 р.», Вип.14, де наведено списки полковників і сотників полків Гетьманщини; «Стара Полтавщина та історичний процес Марковичів з Свічками і Пасютами (1720-1827)», Вип. 8; «Плантації іноземних тютюнів у Малоросії під протекцією імператриці Катерини II», Вип. 15; сім історичних документів за 1754-1766 рр., Вип.15. Найбільший доробок у справі публікації документів, як в інших напрямках діяльності Полтавської Вченої Архівної Комісії належить І. Павловському, зокрема: «До історії Малоросії в часи Генерал – губернаторства князя М. Г. Репніна», («Труди ПВАК», Вип. 1), «Листи генерал-губернатора князя О. Б. Куракіна із Малоросії» («Труды...», Вип. 6, Ч. 1; документи з історії міст і сіл Полтавського краю: нарис «Полтава в XIX ст.» («Труды...», Вип. 4). Про поселення, народне житло Полтавщини підготував праці В. Бучневич: «Містечко Решетилівка Полтавського повіту», «Умова про найменування управителя в маєтку В. С. Попова» («Труды...», Вип.15). Питання освіти Полтавщини порушуються в публікаціях: «Заснування Полтавського інституту і спорудження для нього будинку Приказом громадської опіки» («Труды...», Вип. 6. Ч. 1), Полтавська гімназія з 1808 до 1831 р. («Труды...», Вип. 3). На сторінках видань Полтавської ВАК друкували матеріали, пов'язані з життям і діяльністю українських письменників: Г. Сковороди, І. Котляревського, Т. Шевченка, В. Капніста, Є. Гребінки («Труды», Вип. 13). У виданнях Полтавської ВАК вагоме місце займають матеріали народної словесності: П. Гнідич «Матеріали з народної словесності Полтавської губернії: «Роменський повіт» (Труды», Вип. 1). Збиранням і публікацією народної творчості Полтавського краю займався В. Щепотьєв, який надрукував у 1915 р. збірку з нотами «Народні пісні, зібрані в Полтавській губернії». У додатку до Випусків 8 і 9 «Трудов ПВАК» вміщено публікацію В. Милорадовича «Казки й оповідання, зібрані на Лубенщині». Як етнографічна пам'ятка заслуговує на увагу «Реєстр приданого у 1794 і 1815 рр.» К. Балясного, Вип. 4. Серед дійсних членів Полтавської ВАК були статисти, картографи, які друкували у вигляді таблиць: «Статистичні відомості про Полтавську губернію 100 років назад», Вип. 2, Матеріали Генерального (Румянцевського) опису Лівобережної України 1765-1769 рр., Вип. 12, «Карти Боплана про заселення Полтавської території у другій чверті XVII ст.», «Карта козацьких полків на Полтавській території», «Карта територіального розмежування Полтавської губернії у масштабі місцевих вивчень» [12]. Архівні вчені комісії Російської імперії були науковими осередками археографічної, краєзнавчої, пам'ятко-охоронної, просвітницької роботи в українських губерніях поряд з науковими історичними товариствами до 1918-1919 років. Полтавська Вчена Архівна Комісія у 1918 р. припинила своє існування, була відлучена від справ нагляду за архівами, музеями, охороною пам'яток. Діяльність головної архівної установи Полтавщини спрямовувалася на забезпеченні юридичних і фізичних осіб, органів виконавчої влади, місцевого самоврядування інформаційними ресурсами.

Отже, з вище поданого огляду наукових тем і публікацій вміщених у 15 випусках Праць Полтавської Вченої архівної комісії Полтавською ВАК було обстежено, оприлюднено і збережено від знищення цінні архівні матеріали, публікації документів, оригінали яких загинули в роки Другої світової війни. Своїми публікаціями Полтавська Вчена Архівна Комісія зробила вагомий внесок в українську історіографію, зберегла для сучасників історичні документи, матеріали з історії Лівобережної України, зокрема Полтавщини XVI-XIX століть.

Список використаних джерел:

1. Аббасов А. М. Вклад Полтавської губернської архівної комісії в історіографію України // Історіографічні дослідження в Українській РСР. Київ, 1971. Вип. 4. С. 112–124.
2. Архівний збірник на посвяту 90-річчю Полтавської вченої архівної комісії / Держ. архів Полт. обл. Полтава : Полтава, 1993. 254 с.
3. Архівний збірник на посвяту 100-річчя Полтавської вченої архівної комісії. Архіви і документальна спадщина Полтавщини : минуле, сучасне, перспективи (1903–2003) / НАН України ; Ін-т іст. України ; Полтав. обл. держ. адмін.; Держ. архів Полтав. обл. Полтава : АСМІ, 2003. 452 с.
4. Бутич І. Огляд археографічної діяльності Полтавської вченої архівної комісії // Архівний збірник на посвяту 90-річчю Полтавської вченої архівної комісії / Держ. архів Полт. обл. Полтава : Вид-во «Полтава», 1993. С. 15–28.
5. Герасименко Х. До історії архівної справи на Полтавщині. Харків, 1928. 12 с.
6. Гудим В. Державний архів Полтавської області: воєнне лихоліття, радянська цензура, демократизація архівної справи // Зоря Полтавщини. 2018. 12 жовт. С. 8.
7. Жук В. Архівне будівництво на Полтавщині (1918–1965 рр.) // Архіви України. 1966. № 2. С. 19–28.
8. Касимова І. В. Полтавська учена архівна комісія і збереження пам'яток церковної архітектури // Козацькі старожитності Полтавщини : зб. наук. пр. / Центр охорони та досліджень пам'яток археології. Полтава : Криниця, 1993. Вип. 1. С. 121–132.
9. Пустовіт Т. П. Документи та матеріали Державного архіву Полтавської області як джерело з історії Полтавської обласної організації Народного Руху України // Полтавський регіон: на пульсі держави. 2010. № 1. С. 47–55.
10. Семергей О. Л. Діяльність Полтавської Вченої Архівної Комісії (1903–1919) : дис. канд. іст. наук : 07.00.02; 07.00.09 / Київ. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. Київ, 1995. 203 с.
11. Симоненко І. М. Губернські вчені архівні комісії в Україні : історіограф. огляд та бібліограф. покажчик / Держкоммархів України. УНДІАСД ; Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК. Київ, 2003. 132 с.
12. Труды Полтавской Ученой Архивной Комиссии. Вып. 1–15. / Изд. под ред. действительных членов комиссии: В. И. Василенка, Л. В. Падалки и И. Фр. Павловского. Полтава : Электрич. Типо-Лит. И. А. Духмана, 1905–1916. Вып. 1. 1905. 209 с. ; Вып. 2. 1905. 104 с. ; Вып. 3. 1907. 278 с. ; Вып. 4. 1907. 235 с. ; Вып. 5. 1908. 240 с. ; Вып. 6 : в 2-х ч. Ч. 1. 1909. 145 с. ; Вып. 6 : в 2-х ч. Ч. 2. 1909. 318 с. ; Вып. 7. 1910. 194 с. ; Вып. 8. 1912. 195 с. ; Вып. 9. 1912. 206 с. ; Вып. 10. 1913. 256 с. ; Вып. 11. 1914. 211 с. ; Вып. 12. 1915. 240 с. ; Вып. 13. 1915. 253 с. ; Вып. 14. 1916. 238 с. ; Вып. 15. 1916. 238 с.
13. Щепотьев В. О. Научное житие в Полтаве 1914–1924. Украина. 1925. Кн. 1–2. С. 227–232.

Summary. *This article highlights scientific research of members of the Poltava Academic Archival Commission placed in 15 issues of «Proceedings of the Poltava Academic Archival Commission», which are in the fonds of the State Archives of Poltava Region (SAPR). The author of the article claims that the Poltava Academic Archival Commission was a scientific center for archeographic, local lore, monument protection, and educational work in Poltava region, along with learned societies and historical archive in Poltava until 1918-1919. Emphasis is placed on the significant contribution to Ukrainian historiography of the Poltava Academic Archival Commission, which has preserved for modern scholars all of the historical documents and publications about the history of the Left Bank Ukraine, in particular about Poltava region in the XVI-XIX centuries, the originals of abovementioned documents were gone during World War II.*

Key words: *archive, archive fonds, academic archival commission, document, archive materials, works by Poltava Academic Archival Commission, archival institutions.*

УДК 351.71(477-25)«17/19»:930.253

О. І. Шпортун

Центральноукраїнський національний технічний університет

ORCID: 0000-0003-1261-5056

ЗМІСТ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ НАПОВНЕННЯ АРХІВНОГО ФОНДУ «КИЇВСЬКА КАЗЕННА ПАЛАТА М. КИЇВ» ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Анотація. *Здійснено огляд архівного фонду № 280 «Київська казенна палата м. Київ» Державного архіву Київської області. Подана характеристика кількісного складу документів архівного фонду. Також подана систематизація архівних документів організаційною структурою казенної палати. Надана характеристика інформаційного наповнення архівного фонду, а саме: визначено зміст архівних документів та охарактеризовано перспективи їх використання у наукових дослідженнях.*

Ключові слова: *архівний фонд, казенна палата, систематизація, архівна справа, чиновник, історія, архівний документ, Російська імперія.*